

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота

з теми:

“Формування соціально-комунікативної взаємодії у дітей з тяжкими порушеннями мовлення”

Виконала здобувачка 2 курсу
групи SoL1-M22
ОП Спеціальна освіта (Логопедія)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія
Тетяна ЛУКАЩУК

Керівник:
Оксана КОНСТАНТИНІВ,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент: **Наталія ГЕВЧУК,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи

Кам'янець-Подільський – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....		3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ		
СОЦІАЛЬНОКОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ДІТЕЙ		3
ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ		6
1.1. Зміст поняття та особливості прояву соціально-комунікативної взаємодії дошкільника з порушеннями мовленнєвого розвитку в сучасній психології.....		6
1.2. Особливості розвитку соціально-комунікативної взаємодії у дітей з порушеннями мовлення.....		19
1.3. Роль ігрової діяльності та спілкування в становленні комунікативних умінь дошкільників з порушеннями мовленнєвого розвитку.....		24
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ		
СОЦІАЛЬНОКОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ З		
ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ.....		35
2.1 Характеристика вибірки та методик вивчення психологічних особливостей дошкільників, з порушеннями мовлення.....		35
2.2 Констатувальний експеримент.....		45
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ		
СОЦІАЛЬНОКОМУНІКАТИВНОХ ВЗАЄМОДІЇ.....		58
3.1. Методичні рекомендації формування соціально-комунікативної взаємодії дошкільників з порушеннями мовленнєвого розвитку.....		58
ВИСНОВКИ.....		61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....		64

ВСТУП

Актуальність дослідження. Одним із ключових чинників розвитку та навчання дитини з порушеннями мовлення є її успішна взаємодія з оточуючими. Адже від того наскільки буде залучена дитина з порушеннями мовлення до колективу у дошкільному навчальному закладі буде залежати встановлення позитивного міжособистісного спілкування таких дітей з однолітками та дорослими. Сприяння соціалізації дитини з тяжкими порушеннями мовлення – це передусім оптимізація її адаптації до нових умов середовища.

Проведені численні дослідження із вивчення проблеми соціалізації та комунікації у дітей із порушеннями мовлення через призму особистості дитини (Н. Гаврилової, І. Мартиненко, А. Богуш, І. Марченко, А. Лемещук, В. Тарасун, Є. Соботович, В. В. Тищенко, М. Шеремет, К. Островська та ін.), які дали підґрунтя для створення різноманітних корекційних програм, що характеризуються високою ефективністю. У наукових доробках спеціальних психологів, логопедів (О. Константинов, І. Марченко, І. Мартиненко, Н. Пахомова, Н. Савінова, О. Ткач, Л. Трофименко) зазначено, що головним критерієм мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку із порушеннями мовлення, зокрема із ЗНМ є комунікативні вміння.

Незважаючи на значну кількість праць та досліджень у сфері мовленнєвих порушень, проведення спеціальних досліджень в галузі соціалізації та комунікації дітей дошкільного віку із порушеннями мовлення залишаються питання які потребують вивчення, зокрема особливості соціально-комунікативної взаємодії дітей з порушеннями мовлення в умовах логопедичної групи закладу дошкільної освіти.

Мета дослідження полягає у здійсненні наукового обґрунтування і виявленні особливостей та розробки методичних рекомендацій щодо формування соціально-комунікативної взаємодії дітей з порушеннями мовлення в умовах логопедичної групи закладу дошкільної освіти.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз та виділити особливості соціальнокомунікативної взаємодії дітей з порушеннями мовлення в умовах логопедичної групи закладу дошкільної освіти
2. Емпірично дослідити розвиток соціально-комунікативної взаємодії дітей з порушеннями мовлення в умовах логопедичної групи
3. Розробити методичні рекомендації з формування соціальнокомунікативної взаємодії дітей з порушеннями мовлення в умовах логопедичної групи

Об'єкт дослідження – соціально-комунікативна діяльність дошкільника з порушеннями мовлення.

Предмет дослідження – формування соціально-комунікативної взаємодії дітей з порушеннями мовлення в умовах логопедичної групи

У процесі теоретичного вивчення проблеми та емпіричного дослідження застосовувалися як загальнонаукові, так і спеціальні **методи дослідження:**

Теоретичні – аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних даних для уточнення сутності базових понять.

Емпіричні – спостереження, бесіда та психодіагностичні методики для вивчення соціально-комунікативної взаємодії дітей з порушеннями мовлення в умовах логопедичної групи.

Практичне значення одержаних результатів: впровадження у логопедичну практику представленої у роботі результатів дослідження, підвищує ефективність формування соціально-комунікативної взаємодії дітей з порушеннями мовлення в умовах логопедичної групи.

Апробація результатів дослідження: матеріали дослідження було представлено на «Науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2022-23 н.р.» (4-5 квітня 2023 року м. Кам'янець-Подільський)

Публікації: Особливості розвитку соціально-комунікативної взаємодії у дітей з порушеннями мовлення // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія / за ред. О. Гаврилова. Вип. 14. Кам'янець-Подільський. Видавець Ковальчук О.В. 2023.С. 377-384

Структура дослідження: робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків.

ВИСНОВКИ

У процесі написання магістерської роботи ми дійшли таких висновків:

1. Соціально-комунікативна взаємодія розглядається науковцями як готовність дитини ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми в системі міжособистісних стосунків. До її складу входять: уміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях; уміння правильно визначати особливості емоційного стану себе та інших людей; уміння вибирати адекватні способи спілкування з оточуючими і реалізувати їх у процесі взаємодії. Завдання сучасного закладу дошкільної освіти полягає в тому, щоб з його стін вийшли вихованці не тільки з певним багажем знань, умінь і навичок, а самостійні люди, які володіють певними моральними якостями, необхідними для подальшого життя, засвоєння суспільних, етичних норм поведінки. Важливо формувати у дошкільників вміння будувати взаємини з оточуючими на основі співпраці та взаєморозуміння, забезпечувати загальний психічний розвиток, формувати передумови навчальної діяльності та якостей, необхідних для соціальної адаптації та успішного навчання у школі. У дошкільному віці гра являє собою модель соціальної взаємодії, засіб засвоєння дитиною соціальних відносин. В процесі спільної ігрової діяльності дитина дошкільного віку разом з однолітками та дорослими здобуває життєво важливий досвід рольової поведінки, освоює реальну модель соціальних взаємин, нові форми комунікації; спілкуючись, обмінюється знаннями й уміннями.

2. Порушення мовлення має істотний вплив на соціалізацію дитини. Мовленнєві труднощі є однією зі значних причин формування негативних особистісних якостей у дошкільника, таких як пасивність, замкнутість, невпевненість, образливість, що негативно позначається на розвитку його соціально-комунікативних навичок. Саме в спілкуванні відбувається становлення людської особистості, формування її якостей, світогляду, а результативність

спілкування безпосередньо залежить від рівня сформованості соціальнокомунікативних навичок

3. Проведене емпіричне дослідження дозволило вивчити особливості розвитку соціально-комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня. Було виявлено переважно середній (56%) і низький (44%) рівні розвитку зазначених навичок. Високий рівень соціально-комунікативних навичок у дітей з порушеннями мовлення не було виявлено. Таким чином порушення мовлення створює свого роду бар'єр у налагоджуванні стосунків в умовах закладу дошкільної освіти. Недостатній рівень комунікативних зв'язків впливає на здатність дитини соціально адаптуватися в суспільстві, починаючи вже на рівні взаємодій дитина-дитина, дитина-дорослих. Тому, щоб процес соціальної адаптації в інклюзивному закладі дошкільної освіти був успішним та результативним, потрібна професійна, планомірна та систематична корекційна робота з розвитку комунікативних умінь та навичок дошкільника, забезпечена науковоємними методичними розробками.

4. Формування соціально-комунікативної взаємодії дошкільників з порушеннями мовлення відбуватиметься більш ефективно за реалізації таких педагогічних умов: забезпечення методичного супроводу формування соціальнокомунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності; занурення дошкільників з ПМ в активну соціально-комунікативну та ігрову діяльність із дітьми та дорослими. Запропоновані та впроваджені в освітній процес комплекси ігор та різні ігрові прийоми сприятимуть ефективному формуванню соціально-комунікативних компетенцій у дітей дошкільного віку з порушеннями. Отже, вплив гри на формування комунікативних компетенцій особистості дитини полягає в тому, що, завдяки ігровому наслідуванню та рольовому перевтіленню, вона знайомиться з нормами і моделями поведінки і взаємин дітей і дорослих людей, які стають зразками її його власної поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусишина Л. Особливості інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення : дис. канд. психол. наук : 19.00.08. Київ, 2012. 283 с.
2. Андрусишина Л. Психологічні характеристики загальнофункціональних механізмів мовлення у старших дошкільників із ЗНМ. Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: 2007. С.18 – 23.
3. Богуш А. М. Заняття з розвитку мови в дитячому садку / А. Богуш. К. : Рад. шк., 1986. 342 с.
4. Богуш А. Мовленнєва компетенція дошкільника як лінгво-дидактична проблема / А. Богуш // Розвиток творчих здібностей дітей засобами мовлення : зб. наук. праць. – Київ ; Запоріжжя, 1998. Вип. 11. С. 5– 18.
5. Богуш А. М. Розвиток українського мовлення у дошкільників / А. М. Богуш. К. : Освіта, 1991. 178 с.
6. Богуш А. Змістова характеристика видів мовленнєвої компетенції дошкільників / А. Богуш. К. : Наука і освіта. 1998. №1. С. 33- 44.
7. Брушневська І. Організаційно-педагогічні умови формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення. Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 15-16 грудн. 2017р. Одеса, 2017. С. 58-61.
8. Брушневська І. Розвиток граматичного ладу мовлення дітей за умов звичайного онтогенезу. Педагогіка та психологія: виклики і сьогодення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 6-7 травн. 2016 р. Київ, 2016. С. 26-30.

9. Брушневська І. Теоретичні аспекти вивчення мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку із ЗНМ. Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір : матеріали міжнар.наук.-практ. конф., м. Луцьк, 16-17 травн. 2017р. Луцьк, 2017. С.32-35.
10. Вашуленко М. Мовленнєвий розвиток дошкільників – запорука їхньої наступної успішності / М. Вашуленко // Дитячий садок. 2004. № 20. С. 10–13.
11. Гаврилова Н. Психологічна характеристика дітей з ЗНМ порушенням пізнавальної сфери кінетичного типу / Н. Гаврилова // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Серія соціально-педагогічна: Вип. X [За ред. О. Гаврилова, В. Співака]. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. С. 306—310.
12. Гаврилова Н. Класифікації порушень мовлення / Н. Гаврилова // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Сер. соціально педагогічна. Вип. XX : у 2-х ч., ч.1 / за ред. О. Гаврилова, В. Співака. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2012. С. 293–315.
13. Горецька О. Психологічні умови оптимізації спілкування батьків з дітьми дошкільного віку / О. Горецька : дис. ...канд. психол. наук : 19.00.07. Бердянськ, 2009. 267 с.
14. Денисенко О. Розвиток навичок комунікабельності у дітей дошкільного віку/ О. Денисенко. Черкаси: ЧОПОПП ЧОР, 2012. 32с.
15. Дідковська А. Розвиток комунікативних здібностей дітей дошкільного віку засобами казки /А. Дідковська. Вісник Інституту розвитку дитини. № 7, 2010. С. 45 – 50.
16. Калмикова Л. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку: [монографія] / Л. Калмикова. К. : Вид-во “ПП Медведєв”, 2007. 304 с.
17. Мартиненко І.В. Характеристика комунікативних рис особистості дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення / І. В.

Мартиненко // Особлива дитина: навчання і виховання. Науково-методичний журнал. № 4. 2015. С. 45 □ 58.

18. Піроженко Т. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника / Т. К. Піроженко. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 152 с.

19. Подоляк Н. Казка, що лікує душі / Н. Подоляк // Дошкільне виховання. 2009. №9, 32 с.

20. Рібцун Ю. Дошкільнятко: корекційно-розвивальна та навчально-виховна робота з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: навч.- метод. посібн. Київ, 2014. 238с.

21. Рібцун Ю. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: прогр.-метод. комплекс. Київ : Кафедра, 2013. 283 с.

22. Тарасун В. Превентивне навчання дошкільників з порушеннями мовленнєвого розвитку / В. Тарасун : [монографія]. К.: Правда Ярославичів, 1998. 224 с.

23. Тищенко В. Як навчити дитину правильно розмовляти : від народження до 5 років : поради батькам / В. Тищенко, Ю. Рібцун. К. : Літера ЛТД, 2006. 128 с.

24. Тищенко В. Загальний недорозвиток мовлення: перспективи подальших досліджень. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Серія соціально-педагогічна. Том 2. 2013. С.396-405.

25. Тищенко В. Методика формування ймовірного прогнозування в мовленнєвій діяльності дошкільників із ЗНМ. Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова: Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія. Випуск 21. 2012. С.266-271.

26. Тищенко В. Як навчити дитину правильно розмовляти: Від

народження до 5 років: Поради батькам. / В. Тищенко, Ю. Рібцун К.: Літера ЛТД, 2006. 128 с.

27. Трофименко Л. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс. 2013. 108 с.

28. Панченко Т. Особливості соціально –психологічної адаптації дітей з порушеннями мовлення. Науковий часопис. Актуальні проблеми логопедії. 2014. 1 с.

29. Матющенко І. До проблеми соціалізації дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Журнал «Логопедія» 2012. 2 с.

30. Мартиненко І. Психологічні засади формування комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення. 2017. 161с.

31. Мартиненко І. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із системними порушеннями мовлення. 2016. 11с.

32. Бойко А. Науково – методичний супровід професійно- педагогічної підготовки вчителя/А. Бойко / Рідна школа. – 2009. 28-33 с.

33. Шкарлет С. Міністерство освіти і науки. Наказ 12.01.2021р., про «Базовий компонент дошкільної освіти». 5 с.

34. Шевцова О. «Впевнений старт» ГРИФ «Рекомендовано МОН України» (Лист МОН України №1\11-7684 від 01.08.2017) 80с.

35. Програма розвитку дитини дошкільного віку “Українське дошкілля” / О. Білан, Л. Возна, О. Максименко та ін. — Тернопіль: Мандрівець, 2012. — 264 с

36. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку “Соняшник” / Л. В. Калуська. — Вид. 3-тє, доп.. — Тернопіль : Мандрівець, 2023. — 210 с.

37. «Дитина» освітня програма для від 2 до 7 років\наук. кер. проекту В. Огнев`юк авт. кол: Г. Беленька, О. Богініч, Н. Богданець – Білосканенко (та ін.); наук. ред. Г. Беленька, М. Машовець; Мін. осв. і науки. України, Київ ун-т ім. Б. Грінченка. – К. : Київ ун-т ім. Б. Грінченка, 2006. – 304с.

38. Освітня програма "Дитина в дошкільні роки", наук. кер. проф. Крутій К. Л. (лист МОН про надання грифа "Рекомендовано Міністерством освіти і науки України" від 08.12.2010 № 1/11-11178) 34с.

39. Трофименко І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей. ПП «Актуальна освіта» Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи ДК № 1829 від 7.06.2004 р. 109с. 40. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти \ А. Богущ. - Х .: Вид.- во «Ранок», 2011. – 176с. – (Дошкільна освіта).

41. Калмикова Л.О. Психологія формування мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку : монографія. Київ : Фенікс, 2008. 497 с.

42. Якимчук Г. Особливості психічного розвитку дітей із тяжкими порушеннями мовлення 177с.

43. Андрусишина Л. Психологічні характеристики загально-функціональних механізмів мовлення у старших дошкільників із ЗНМ. Теорія і практика сучасної логопедії : збірник наукових праць. Вип. 4. Київ : Актуальна освіта, 2007. С. 18–23.

44. Брушневська І. Закономірності розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. Педагогічний часопис Волині. 2016. № 1. С. 70–75

45. Вінокурова О., Вінокурова С.М. Вплив мовленнєвих порушень на особистість, поведінку та емоційно-вольову сферу дитини. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19 «Корекційна педагогіка та спеціальна психологія». 2014. Вип. 28. С. 37–41.

46. Рібцун Ю. Розвиток емоційної сфери дітей із порушеннями

мовленнєвого розвитку. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : збірник наукових праць / за ред. В. Засенка. Київ : ТОВ «Наша друкарня», 2011. Том 16. С. 206–222.

47. Ружицька Л. Особливості психічного розвитку молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення. Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць КПНУ ім. І. Огієнка, Інституту психології ім. Г. Костюка НАПН України / за ред. С. Максименка, Л. Онуфрієвої. Вип. 14. Кам'янець Подільський : Аксіома, 2011. 928 с. С. 706–715.

48. Шеремет М., Базима Н., Мороз О. Проблема мовленнєвої тривожності у дітей з тяжкими мовленнєвими порушеннями. Логопедія. 2015. № 5. С. 94–100.

49. Куренкова А. Методичні особливості проведення сюжетно-рольової гри соціального спрямування зі старшими дошкільниками з інтелектуальними порушеннями. Актуальні питання корекційної освіти. 2019. № 14. С. 148-158.

50. Брушневська І. Закономірності використання ігрових прийомів у корекційно – розвивальному процесі із дітьми порушення мовленнєвої діяльності. 2022. 185с.

51. Богуш А. , Луцан Н. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників. Мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навчально-методичний посібник. Київ : Слово, 2008. 187

52. Тищенко В. Загальний недорозвиток мовлення: перспективи подальших досліджень. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Серія соціально-педагогічна. Том 2. 2013. – С.396-405.

53. Денисенко О. Розвиток навичок комунікабельності у дітей дошкільного віку/ О. Денисенко. – Черкаси:ЧОПОПП ЧОР, 2012. – 32с.

54. Дідковська А. Розвиток комунікативних здібностей дітей дошкільного віку засобами казки /А. Дідковська. – Вісник Інституту розвитку дитини. – № 7, 2010. – С. 45 – 50.

55. Карасьова К. Розвиток комунікативних функцій дошкільників у процесі творчих ігор : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / К. Карасьова. – К., 2008. – 19 с

56. Піроженко Т. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника / Тамара Піроженко. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 152 с.

57. Могильова Н. Психолого-педагогічні особливості соціалізації дітей з порушеннями мовлення в умовах сучасного дошкільного закладу / Н. Могильова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. - 2019. - №1 (324) березень. - Ч. 2. – С. 54-61